

HAL
open science

Neologizmi kao nazivi pojedinih profesija u francuskom jeziku - rodne različitosti

Aleksandar Stefanovic

► **To cite this version:**

Aleksandar Stefanovic. Neologizmi kao nazivi pojedinih profesija u francuskom jeziku - rodne različitosti. *Pismo*, 2021, 17, pp.28-42. hal-03995671

HAL Id: hal-03995671

<https://hal.sorbonne-universite.fr/hal-03995671v1>

Submitted on 18 Feb 2023

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Neologizmi kao nazivi pojedinih profesija u francuskom jeziku – rodne različitosti

Aleksandar D. Stefanović

Sorbonne Université

aleksandar.stefanovic@sorbonne-universite.fr

Neologizmi kao nazivi pojedinih profesija u francuskom jeziku – rodne različitosti

KLJUČNE REČI: *imenice, ženski rod, profesija, lingvistika, Francuska Akademija nauka, francuski jezik*

U ovom radu nastojimo da pokažemo stanje u savremenom francuskom jeziku kada su u pitanju nazivi profesija u ženskom rodu. Istraživanje je pokazalo da pojedine profesije brže i lakše dobijaju svoje oblike imenica u ženskom rodu, dok kod nekih drugih profesija to ide veoma teško. Kako smo ustanovili, nedoslednost nastaje zbog razlike u rangiranju profesija, što će reći da profesije višeg ranga teže dobijaju naziv u ženskom rodu. Rad pokazuje nekoliko rasprave na ovu temu koje su u Francuskoj privukle pažnju, kao i uticaj medija na uzus. Ipak, kako se na kraju pokazuje, odnosno kako smatra većina lingvista u Francuskoj u ovoj evoluciji ključnu ulogu ima Francuska Akademija nauka.

U francuskom jeziku, kao i u nekim drugim jezicima, postoji određena nekonzistentnost kada su u pitanju imenice koje označavaju profesije i/ili zvanja. Naime, kako je poznato u historiji pojedini poslovi u ranijim vekovima bili su isključivo za muškarce, pa su imenice koje imenuju te profesije u historiji jezika poznate isključivo u muškom obliku, dok ženski oblik tih imenica gotovo je imao pejorativno značenje [poznati primer na ovim prostorima (Balkan) je Nušićeva „Gospođa Ministarka“]. S druge strane, profesije koje imaju i svoj naziv u ženskom obliku, ako nam je dopušteno da tako kažemo, uglavnom su nižeg ranga, što je nastajalo iz toga što su žene retko imale priliku da se školuju, te su u ranijim vremenima češće imale ovakav tip poslova. Međutim, kako se vreme promenilo, i kako su se žene, bar do određene mere, izborile za svoja prava, one danas mogu raditi u bilo kojoj profesiji i time imati bilo koje zanimanje i/ili zvanje koje imaju i muškarci. Ipak, bez obzira na to, kao da jezik, odnosno gramatička pravila, ne žele da ženama priznaju njihovo pravo da rade svaku vrstu posla, te oni poslovi elitnijeg tipa i dalje se imenuju gotovo isključivo u muškom rodu bez obzira na to da li je izvršilac muškarac ili žena.

Imenice u ženskom rodu za profesije kao što su: *infirmière* (medicinska sestra), *épicière* (prodavačica), *caissière* (kasirka/blagajnica), *pâtissière* (slastičarka), *paysanne* (zemljoradnica), *actrice* (glumica), *chanteuse* (pevačica), *serveuse* (konobarica), *aide-soignante* (negovateljica) upotrebljavaju se u jeziku krajnje spontano i uzus ne pokazuje nikakva odstupanja u njihovoj upotrebi. Dakle, zanati, servisna i scenska zanimanja nemaju problema u imenovanju u ženskom rodu, pogotovo ako se te profesije smatraju podređenima. Tako je naziv *éboueuse* (đubretarka) ubrzo postao ženski dvojniki imenici *éboueur* (đubretar), iako je ta profesija donedavno bila samo za muškarce; takav je slučaj i kod profesija kao što su *technicienne* (tehničarka), *travailleuse* (radnica), *policière* (policajka), *maçonne* (zidarka), pa čak i *franc-maçonne* (masonka; slobodna zidarka). S druge strane, *auteur* (autor), *écrivain* (pisac), *médecin* (lekar), *professeur* (profesor), *ingénieur* (inženjer) i *ambassadeur* (ambasador) teško dobijaju sufiks za ženski rod. A pored toga, zanimljiva je i situacija sa binomom *employeur-travailleur* (poslodavac-radnik), jer samo drugi element automatski dobija ženski oblik – *travailleuse* (radnica) dok prvi deo retko prelazi u svoj ženski parnjak – *employeuse* (žena poslodavac). Kako je struktura tih dveju reči apsolutno identična, postavlja se pitanje uzroka ovakve situacije.

Isto opiranje susrećemo kod imenice *professeur* (profesor) koja teško dobija svoj ženski parnjak *professeure* (profesorka) samo u pisanoj formi dodatkom sufiksa -e na kraju reči što

će reći da se u govoru i dalje ne čuje razlika, iako bi bilo poželjnije koristiti oblik *professeuse*, kao što je slučaj sa imenicama *chanteuse* (pevačica) ili *coiffeuse* (frizerka) jer ove dve potonje profesije svoje oblike u ženskom rodu ne dobijaju jednostavnim dodavanjem sufiksa –e na imenicu u muškom rodu (ne kaže se *chanteure* ili *coiffeure*). Međutim, problem opiranja upotrebi imenice *professeuse* kao i, na primer, imenici *procureuse* (javna tužiteljka) ostaje zagonetan, s obzirom na činjenicu da se imenica *professeuse* mogla naći u osamnaestom veku, a *procureuse* još u šesnaestom, o čemu svedoči leksikon arhaičnih imenica u ženskom rodu Međunarodnog društva za proučavanje života žena tokom starog poretka¹. Ta činjenica ukazuje na to da zanemarivanje ovih imenica u savremenom uzusu, možda ima drukčiju podlogu od one koja je očekivana, odnosno od istorije jezika.

Jedan drugi problem, kada je reč o nazivima profesija i zvanja u ženskom rodu, predstavljaju ona zanimanja čiji je oblik imenice u ženskom rodu u ranijim vekovima označavao suprugu onoga ko vrši određenu dužnost. To je bila upotreba bez prave semantičke vrednosti. Tako je supruzi dodeljen ženski oblik naziva funkcije koju vrši njen suprug, u vreme kada su ta zanimanja bila isključivo za muškarce, što lingvista B. Serkigli (Bernard Cerquiglini) naziva „ženskim rodnom po bračnoj vezi” (*féminin conjugal*) koji opisuje kao „gramatički nedoličan” (*grammaticalement scabreux*): „Loša upotreba jezika je ovo: ono što se sastoji u uplitanju dimenzije bračnog odnosa u paralelizam muškog i ženskog oblika iste reči. Ovaj podtekst ’žena od...’ je poperizacija prave prirode jezika” (v. Beker-Serkigli-Šolevka 1999: 112). Istom temom pre Serkiglija bavio se i lingvista Alber Doza (Albert Dauzat) (1954 : 77) koji objašnjava da je „prenošenje naziva funkcije sa supruga na suprugu preterujući naziv” (*appellation abusive*). Smatra da smisao „žena od...” naziva zanimanja u ženskom rodu koji potiče od prenosa sa muža na suprugu nestaje jer žene i same stiču ta zvanja, odnosno obrazuju se za zanimanja o kojima je reč. Prve diplomirane *pharmaciennes* (apotekarke) pojavile su se u poslednjoj trećini devetnaestog veka, ali su donedavno za naziv svoje profesije koristile oblik imenice u muškom rodu – *pharmaciens* (apotekari) upravo kako bi izbegle značenje „žena od apotekara” koje je do tada vladala u uzusu. Međutim, čini nam se veoma neobično da se i dalje koristi ovaj argument kako bi se zadržala imenica u muškom rodu i za ženu koja je farmaceut. Kako su se društvene okolnosti veoma izmenile, izgleda naime malo verovatnim da bi se kod naziva zanimanja u ženskom rodu kao što je *pharmacienne* (apotekarka) itd. i danas smatralo da je reč o „ženskom rodu po bračnoj vezi”.

¹ Société Internationale pour l’Étude des Femmes de l’Ancien Régime (Siefar). Naučna institucija osnovana 2000, koja ima za cilj da istraži životne uslove, delovanja, dela i razmišljanja žena u periodu pre Francuske revolucije.

Istini za volju, prva francuska *ambassadrice* (ambasadorica), gospođa Marsel Kampana (Marcelle Campani) na Panami, imenovana je tek 1972. godine, dakle dosta kasno, što objašnjava da su prve žene na tim funkcijama želele da zadrže titulu u muškom rodu (*ambassadeur*). Međim, jezik se menja, razvija se, pa se u francuskom diplomatskom imeniku, u izdanju iz 2002. godine, navode sve žene kao *ambassadrices* (ambasadorice). Ovde nam se čini da su veliki uticaj izvršili mediji, naročito novine, što je jasno vidljivo na primeru davanja naziva funkcije gospođe Merkel. Gramatičar Janik Ševalie (Yannick Chevalier) (v. Vieno-Kandea-Ševalie-Duverže-Udebin 2016: 23) koji se bavio ovim pitanjem podseća tako na nasilan ulazak jedne reči ženskog roda: došlo je naime do nagle promene kada je gospođa Merkel imenovana na mesto kancelara, jer je prvi put u istoriji jedna žena zauzela tu poziciju. Pre izbora Angele Merkel imenica *chancelière* (kancelarka) označavala je suprugu kancelara, zbog čega je *Le Figaro*, veliki protivnik imenovanja zanimanja i funkcija u ženskom rodu, bio u vrlo nezgodnom položaju nakon izbora gospođe Angele Merkel. Postavilo se pitanje kako je nazvati, *Madame le chancelier* (gospođa kancelar)? Nedelju dana kasnije i *Le Figaro* kao i druge novine, koje su po tom pitanju fleksibilnije, pisao je *chancelière* (kancelarka). Nakon toga, naziv u ženskom obliku ušao je u uzus, što svedoči o moćnom uticaju medija na razvoj jezika, pa i standarda.

S druge strane, *auteur* (autor), kao i *professeur* (profesor) zanimanja su gotovo okamenjena u svom muškom obliku. Nedavno je imenica *auteur* dobila svoj ženski oblik dodatkom sufiksa *-e* (*auteure*), što ipak ostaje nečujno u usmenom izrazu, iako ženski oblik, koji je i u govornom jeziku prepoznatljiv, postoji i to je *autrice* (autorka). Međutim, ovaj oblik nestao je iz upotrebe za razliku od oblika istog tipa kod imenica: *traductrice* (prevoditeljica), *éditrice* (izdavačica), *actrice* (glumica), *locutrice* (govornik u ženskom rodu, oratorica), *créatrice* (kreatorica), *oratrice* (oratorica), *spectatrice* (gledateljica), *amatrice* (amaterica), *agricultrice* (zemljoradnica), *factrice* (poštarka), *tutrice* (tutorica), *sénatrice* (senatorica), *inventrice* (izumiteljica), *fondatrice* (osnivačica). Čak i *torréfactrice* (osoba ženskog pola koja prži kafu). Ova situacija navodi nas na razmišljanje o uzroku zbog koga se javljaju ovako neobične razlike.

Potencijalni uzrok može biti u poreklu imenice *autrice* koja dolazi od latinskog *auctrix*, imenica ženskog roda i čiji je muški korespodent *auctor*, koji je dao *auteur* u savremenom francuskom. Italijanski je znao da zadrži rodnu varijantu sa *autrice* koji je ženski parnjak za *autore* (autor). Stoga *autrice* ima stvarnu istorijsku i jezičku legitimnost, za razliku od imenice *auteure*, koja je nedavni neologizam. Upotreba reči *autrice* u Francuskoj datira iz

srednjeg veka, a u *Rečniku srednjovekovnog francuskog*² definisana je kao „žena koja sastavlja knjigu”. Većina lingvista i istoričara pripisuju nestanak te reči osnivanju Francuske Akademije (Académie française) 1635 godine. U to vreme oblik *autrice* je prouzrokovao žestoke debate koje su dovele do upotrebe reči *auteur* kao generičnog termina za muškarca i ženu. S tim u vezi, Oror Even (Aurore Evain) je pokrenula (v. Even-Getner-Goldvin 2011: 138) istraživanje o reči *autrice*³: „U XVII veku profesija pisca počinje da se profesionalizuje. Da bi zaradile za život, i žene pišu što predstavlja neku vrstu uzimanja vlasti u društvu. Pokušavaju da uzmu mesta u književnim institucijama. Tako postaju ekonomski konkurenti muškarcima. Zato je grupa muškaraca sprečila postojanje reči 'autrice' i time zatvorila ženama mogućnost da se bave tim poslom. Nisu svi muškarci bili protiv žena (neki su čak bili za njihovo pridruživanje Akademiji⁴), ali jedna grupa, koja bi se danas označavala kao seksistička, preuzela je vlast. Oni su preneli svoju ideologiju, i na kraju je poistovetili sa normom. Ali to je istorijska konstrukcija.” Even (*ib.*, 143) je takođe proučila razvoj termina *autrice* uporedo sa *actrice*: „Precenjivanje poziva 'actrice' u modernom društvu doprinelo je brisanju žene koja piše, 'autrice', figure koja je u savremenom francuskom postala nelegitimna i neimenovana. Kroz ovu bitku reči vođen je simbolični rat, koji je omogućio priznanje stvorene (*actrice-AS*) na uštrb stvoriteljke (*autrice-AS*). XVII vek je video iskorenjivanje 'autrice'.”⁵

Ipak, imenica *autrice* koristila se i dalje. Istorijska baza francuskog vokabulara⁶ ovu reč definiše kao „žena koja profesionalno piše književna dela” i pronalazi nekoliko primera u romanima Retif de la Breton (Restif de la Bretonne) 1784. godine. S druge strane, pisac Luj-Sebastien Mersije (Louis-Sébastien Mercier) 1801. upotrebljava termin u svom priručniku *Neologija ili Rečnik novih reči, obnovljenih ili uz novo značenje*: „Kada je neko 'autrice', mora biti istaknuta 'autrice'” (*Néologie ou Vocabulaire de mots nouveaux, à renouveler ou pris dans des acceptions nouvelles*, str. 64).

² Dictionnaire du moyen français (DMF).

³ Istražujući arhivu Comédie-Française [jedno od pet pozorišta u Francuskoj koje ima status Nacionalnog teatra (*Théâtre national*)], kako tvrdi, naišla je na Lagranžeov (Lagrange; Molijerov glumac) registar i u njemu jasnu razdvojenost na „part d'auteur” (deo za autora) za muškarce i na „part d'autrice” (deo za autorku) za žene. Dakle, reč je o XVII veku kada je jasna rodna razlika ipak postojala u imenovanju ove profesije.

⁴ Oror Even naglašava u istom tekstu da je za Akademiju u XVII veku, jer su tada pojedine profesije bile nobles, žena mogla biti pekarka, ali ne i profesorka i autorka.

⁵ Elian Vieno (Éliane Viennot) (2014: 99), velika zagovornica rodno osetljivog pisanja (*écriture inclusive*), takođe pripisuje ovu cenzuru XVII veku: „Reč 'autrice' je reč mučenik francuskog jezika koja je oslobodila bes muškaraca tog vremena. Žene pisci, poput Magdalena de Skuderi (Madeleine de Scudery), bile su prave ženske slavne ličnosti. Molijer će od nje napraviti karikaturu u delu *Smešne kačiperke* (*Les Precieuses ridicules*).”

⁶ La Base historique du vocabulaire français.

Takođe, kada se pogleda sajt *Gallica* Nacionalne biblioteke Francuske može se ustanoviti da se reč *autrice* još uvek koristila u prvoj polovini XX veka. U novinama *Le Figaro* na primer, koje se i dan-danas protive upotrebi ženskog roda za imenovanje pojedinih profesija, susreće se reč *autrice* iz pera francuskog pesnika Fransisa Džejmsa (Francis Jammes) u izdanju od 12. jun 1926. Primeri upotrebe ove reči mogu se naći i u nekim izdanjima vezanim za društvene nauke. *Arheološki časopis* (*La Revue archéologique*) iz 1932. imenuje kao *autrice* Madelenu Kolani (Madeleine Colani), arheologa poznatog po svojim iskopavanjima u Laosu. Istih godina i *Francuski časopis za psihoanalizu* (*La Revue française de psychanalyse*) pokazuje čestu uporabu reči *autrice*. Ovi primeri govore o tome da je njen nestanak mnogo novija pojava nego što se misli, te da Francuska akademija nije jedina koja je ometala prodor u uzus imenica u ženskom rodu pri nazivu nekih profesija.

Reč *autrice* nedavno je dodata u poznatom rečniku savremenog francuskog *Le Robert*. To ističu neki istraživači, kao što su Edviž Keler-Rabe (Edvige Keller-Rahbé), koja je upravo sa Mišel Kleman (Michel Clément) objavila antologiju: „Privilegije⁷ ’auteurs’ i ’autrices’ u Francuskoj” (XVI-XVII vek). Ona objašnjava (v. Keler-Rabe-Kleman 2017: 13) : „U početku, radilo se o jednoj kategoriji privilegija vezanih za knjižare, onih koje su dodeljene autorima. Otkrili smo žene koje su tražile i dobijale povlastice kao autorke (*autrice-AS*). U antologiji, trinaest privilegija od sto tiču se žena, što pokazuje da je pogrešno verovati da ženama nije bilo dopušteno da pišu u XVI i XVII veku. Naprotiv, pod starim poretkom, neke žene su uključene u tržište knjižara i svesne su svog statusa kao autorke (*autrices-AS*). Činilo nam se očiglednim da treba staviti oblik ’autrice’ u naslov. Edicija klasika *Garnier* nije se protivila i što je još više ohrabrujuće radi se o izdavačkoj kući naučnih izdanja”. Ovde valja naglasiti da je ovo prva knjiga koja je uključila figuru *autrice* u njen naslov, a objavljena je 2017. Od nedavno oblik *autrice* počinje koristiti i *Le Monde*, dok je *Le Figaro* prihvatio *auteure*. Za Oror Even to je „plod celokupnog ’zaraznog’ dela, počevši od moje (*njene-AS*) knjige, koju je prvo Siefar⁸ širio pa kasnije militantni feministički krugovi, a naročito same autorke (*autrices-AS*). Prve koje su odlučile da kažu ’autrices’ pokazale su hrabrost. Reč je o preuzimanju rizika da se ne proda emisija, da se propusti prilika za subvenciju, da se članak izloži cenzuri” (Oror Even, intervju za TV5 Monde, 23/05/2018).

Koja je zajednička tačka tih zanimanja koja odbijaju rodne varijacija? Njihov status je elitistički i vrednostan. Ona su povezana s rukovodećim pozicijama ili intelektualnim

⁷ Tokom starog poretka privilegija Kralja ili samo privilegija (posredstvom sinegdohe), ekskluzivno je odobrenje za štampanje knjige. Ona je dakle štitila štamapara od falsifikata štampanih u Kraljevini.

⁸ V. fn br. 1.

zanimanjima. Uglavnom s profesijama gde su plate više; a suprotno tome, izgleda da što je plata niža, mesto bolje prepoznaje rod.

Umetnička ili kreativna zanimanja, s druge strane, lako dobijaju nazive u ženskom rodu: kaže se *compositrice* (kompozitorica), *sculptrice* (vajarka) ili *créatrice* (kreatorica). Da ne računamo epicene (muškog i ženskog roda koji se završavaju bezvučnim *e*) koji u francuskom jeziku dobijaju član za ženski rod: *une pianiste* (pijanistkinja), *une violoniste* (violinistkinja), *une peintre* (slikarka). Blokiranje u muškom rodu dešava se kod zanimanja koja se odnose na moć i književnost, kao što su *auteur* (autor) i *écrivain* (pisac) koji danas veoma retko imaju svoj ženski parnjak. Zanimljivo je notirati da nisu sva književna zanimanja smeštena u istu ravan, jer je na primer *poétesse* (pesnikinja) ušla u jezik već 1570, i pojavljuje se čak i u *Rečniku Francuske akademije*, a od 1844. u upotrebi je i reč *romancière* (romansijerka). Međutim, sa lingvističke tačke gledšta ostaje nejasno zašto postoji *poétesse* (pesnikinja) i *romancière* (romansijerka), a ne i *écrivaine* (spisateljica)? Da li uzrok treba tražiti u vrednovanju ovih književnih vrsta? Da li su poezija i roman dostupni ženama zbog njihove fikcionalne, estetske i nenaučne prirode? Ti žanrovi su nižeg ranga u odnosu na ep i pozorište, koji su nekad bili isključivo za muškarce. S obzirom na navedenu situaciju, sasvim prirodno, postavlja se pitanje, kako objasniti otpor jezika prema nazivima u ženskom rodu za pojedina zanimanja? Kao i kada je taj otpor počeo? Srednji vek je jezički veoma bogato doba za imenovanje profesija u ženskom rodu. Vrlo je neobična situacija u kojoj savremeno doba pokušava da osiromaši jezik, naspram srednjeg veka. To je naročito paradoksalno u kontekstu činjenice da su žene postale svuda prisutne.

Problem pojedinih imenica u ženskom rodu poznat je u Francuskoj već tri decenije, ali je u zapanjujućoj stagnaciji. Ipak, stručnjaci za jezik već dugo promovišu feminizaciju u francuskom jeziku, kao što su to činili belgijski gramatičar Moris Grevis (Maurice Grevisse) i francuski lingvista Alber Doza (*op. cit*, 79) koji podupire stvaranje neologizama ukazujući na stvarnu potrebu da se profesije koje su dostupne i ženama nazivaju i u ženskom rodu. Uprkos preporukama različitih francuskih vlada da se koriste imenice u ženskom rodu, govornici to ne primenjuju. Ivet Rudi (Yvette Roudy), ministarka za ženska prava, pokrenula je davne 1984. „terminološku komisiju za vokabular o ženskim aktivnostima” (*commission de terminologie relative au vocabulaire concernant les activités des femmes*), kojom je predsedavala poznata francuska romansijerka i feministkinja Benoat Gru (Benoîte Groult) u saradnji sa lingvistkinjom An-Mari Udebin (Anne-Marie Houdebine). Čak je tadašnji Premijer Loran Fabijus (Laurent Fabius) objavio cirkularno pismo 11. marta 1986. godine, čiji je cilj bio da se podstakne uzimanje u obzir progresivna feminizacija jezika.

Nastojeći da se u praksi pokrene rešavanje ovoga problema, marta 1998. godine tadašnji premijer Lionel Žospen (Lionel Jospin) poslao je cirkularni poziv administraciji da daju ženske oblike „nazivima zanimanja, zvanjima, činovima i funkcijama” (noms de métier, titres, grades et fonctions). Sledeće godine, napisao je predgovor za vodič od 119 stranica pod nazivom *Ženo, pišem tvoje ime* (Femme, j’écis ton nom, v. Beker-Serkigli-Šolevka 1999), koji je objavio Nacionalni institut francuskog jezika pod vodstvom lingviste Bernara Serkiglija (*op. cit.*), kako bi „podstakao upotrebe imenica u ženskom rodu i branio interese feminizacije”. Ovaj vodič, inače predstavlja veoma korisno delo u kojem se navode zanimanja u ženskom rodu u srednjem veku i potvrđuje veliki opseg ženskih poslova koja su tada postojali. Nastavak ovakve prakse predstavlja i objavljivanje *Vodiča za javnu komunikaciju bez stereotipa o polovima* (Le Guide pour une communication publique sans stéréotype de sexe) koji je 2016. objavilo francusko Visoko savetništvo za ravnopravnost.

Iako se s vremena na vreme pojave vladine inicijative za evoluciju jezika koja bi donela veću gramatičku korektnost prema ženama koje sada obavljaju sve funkcije kao i muškarci, situacija stagnira, i uzus i dalje pokazuje da se ne prihvataju pojedina zanimanja u ženskom rodu. Ševalie (2013: 13) smatra da je u kontinentalnoj Francuskoj odnos prema jeziku veoma čudan, pa čak i patološki: ljudi su se na primer podelili oko rasprave o sirkonfleksu: da li ga zadržati ili ne, što se smatra pitanjem identiteta. S druge strane, on navodi Kebek, Švajcarsku ili Belgiju kao zemlje u kojima frankofoni imaju dosta opušteniji odnos prema jeziku. Upravo u tim zemljama, u Kebeku, Švajcarskoj i Belgiji, ženski oblik naziva zanimanja davno je ušao u upotrebu za sve funkcije. Kebek je počeo da daje ženski oblik profesijama mnogo ranije, još 1979. Međutim, imenice ženskog roda koje se preporučuju nisu potpuno zadovoljavajuće jer su ti oblici nečujni u govoru. Takve imenice samo predstavljaju neologizme, koji nastaju, dodavanjem nemog sufiksa *-e* na imenicu u muškom obliku: *professeure, auteure*, dok se imenice *professeuse* i *autrice*, odavno nalaze u jeziku, kako smo već pokazali. Ipak postoji i pozitivna strana ovoga projekta, koja se ogleda u podsticanju korištenja oblika imenica u ženskom rodu koji već postoje, za šta se zalaže Kebetska kancelarija za francuski jezik (Office québécois de la langue française). Još zanimljiviju i odvažniju jezičku situaciju u vezi sa ovim pitanjem susrećemo u Švajcarskoj. U ovoj državi, osim rasprostranjenog korištenja imenice *autrice*, stranka Zelenih je prognala imenice zanimanja u muškom rodu i zamenila ih u svom statutu za imenice u ženskom rodu. Univerzitetski institut za razvojne studije (Institut universitaire des études du développement) iz Ženeve odlučio je da ženski rod postane generički, a postoje i druge univerzitetske inicijative koje se zalažu za to da tekstovi prestanu biti samo u muškom rodu.

U Francuskoj, Akademija predstavlja pravi kult, ona se u kolektivnoj svesti percipira kao apsolutni autoritet kada je reč o leksičkim i gramatičkim standardima. Zbog toga neretko postaje meta onih koji se zalažu za promene u jeziku i koji smatraju da Akademija želi da zadrži *status quo* na muškom rodu. U tom smeru razmišlja i lingvistkinja Marija Kandeia (Maria Candea) (v. Vieno-Kandeia-Ševalie-Duverže-Udebin 2016: 29) koja ukazuje na problem konzervativnosti Akademije po pitanju jezika: „Akademija izmišlja pravila kako bi zabetonirala svoju seksističku ideologiju, ojačala muški rod. Članovi Akademije se nisu razoružali ni nakon što su izgubili sav autoritet u području gramatike. U njihovoj jednoj jedinoj gramatici, objavljenoj tridesetih godina prošlog veka, koja je bila smešna svima zbog svog amaterizma, pronašli su, između ostalog, načina da pokušaju nametnuti novo pravilo u tom smislu. Želeli su da spreče da zamenica 'certains, certaines' (*neki, neke-AS*) ostane promenljiva u rodu! Želeli su da učine da ženski oblik 'certaines' bude nepravilan, kao što su u prošlosti uspeali učiniti druge kongruencije netačnima. Čini se da im je veoma stalo do toga”. Problem u Akademiji vidi i Oror Even (2008: 23), koja smatra „da je Akademija uložila silan napor da potpuno izbriše imenicu 'autrice', što se vidi iz situacije da je ova reč nestala iz rečnika, odnosno da ju je Akademija izostavila iz rečnika brišući tako i istoriju same reči. Ovo uklanjanje oblika imenice u ženskom rodu imalo je političko značenje jer se na taj način uklanjala legitimnost tako određenih žena.”

Na istu temu, socio-lingvистa Kristel Brejs (Chrystelle Breysse) (2002: 33) odgovarajući na neprimerene tvrdnje Francuske akademije da je muški rod zapravo neutralan rod, duhovito predlaže da se sve profesije stave u muški rod, ukazujući kroz primere na paradoksalnost situacije u kojoj se imenicom u muškom rodu imenuje žena: „Madame le boulanger” (Gospođa pekar), ”l'acteur français” Brigitte Bardot (francuski glumac Brižid Bardo) ili ”le chanteur Dalida” (pevač Dalida). Na kraju svog osvrta na ovaj problem, ona postavlja ključno pitanje: „Zašto određene zanate staviti u ženski rod, a ne druge?” Vieno (2014: 103) osvrćući se na isti problem, kao da daje odgovor na pitanje koje postavlja Kristel Brejs: „Ovo je problem Akademije. Akademici su vezani za vlast, oni ovakvu situaciju podržavaju, to je neprobojna tvrđava. Kažu da brane drevne običaje, ali se temelje na pravilima koja su uspostavljena u XVII veku!”

Nastojanje da se odbaci ženski oblik puno je posledica sa gramatičkog i semantičkog stanovišta i često lektori i korektori moraju da žongliraju sa rečima kako bi izbegli pogrešnu interpretaciju. Ukoliko se, sledeći ideje Akademije, zadrži „Madame le directeur” (Gospođa direktor), umesto „Madame la directrice” (Gospođa direktorka), imaćemo pogrešno slaganje. Ako se pogledaju konstrukcije u kojima nakon imenovanja profesije u muškom rodu za ženu,

sledi lična zamenica, vidi se da je reč o vrlo neprirodnim konstrukcijama za jezik: „le président, elle...” (predsednik, ona...) ili „le maire, elle...” (gradonačelnik, ona...). Takođe mogu nastati i jezički vrlo komične situacije kao što je ova u narednoj rečenici: „Le directeur a pris un congé maternité car il allaite son enfant” (Direktor je uzeo porodiljsko bolovanje jer doji dete). Teško je zamisliti jezik koji se ne menja, odnosno koji više ne uspeva da odgovori na potrebe stvarnosti i kojim se rizikuje da se stvaraju pogreške i nejasnoće, a upravo takav jezik pokušavaju nametnuti pojedini autoriteti.

S tim u vezi, može se videti da je sajt Akademije pun jezičkih pogrešaka, odnosno solecizama, u kojima se sasvim neprirodno za žene koriste nazivi u muškom rodu, a francuski jezik razlikuje rod i broj. U nekrologu Simone Vej (Simone Veil) koja je umrla 30. juna 2017. godine, njene kolege su je pominjale imenicom *confrère* (muški kolega naspram *consœur*-koleginica), dakle u muškom rodu, a uz to su dodavali pridev *décédée* (pokojna), dakle u ženskom rodu. Akademija na taj način čini grešku u kongruenciji koja joj kao najvažnijoj instituciji za jezik, nauku i kulturu, ne priliči.

Kada je reč o onima koji se u svojim radovima na ovu temu protive rodnoj ravnopravnosti, postoje dakako i oni proučavaoci jezika koji smatraju da arbitrarnost rodnih oblika objašnjava nedostatak naziva u ženskom rodu kod određenih funkcija, zaboravljajući pri tome da ta arbitrarnost utiče samo na neživa bića i određene životinje. Izdvojili bismo stav uglednog leksikografa Alena Reja (Alain Rey), i oca rečnika *Le Petit Robert*, koji u jednom članku lista *Le Figaro* daje neobično objašnjenje za zadržavanje rodne neravnopravnosti. Govoreći o muškom i ženskom rodu, on ga opisuje kao vrlo arbitrarnog u pogledu stvari i životinja: „Kaže se 'girafe' (*žirafa-AS*), a misli se na mužjaka. Kao što se veruje da je 'crapaud' (*krastava žaba-AS*) mužjak od 'grenouille' (*žaba-AS*). A to su dve različite vrste (...) Ali arbitrarnost jezika primarni je podatak prema kojem apsolutno ništa ne možemo!” (Rej: 2017). Iako smatramo da je veoma začuđujuće i po nama neprihvatljivo uzeti model imenovanja životinja i primeniti ga na imenovanja profesija, skrenućemo pažnju na važan element upravo kod imenovanja životinjskog sveta. Naime, sve domaće životinje i određene divlje životinje označene su u vrste, odnosno imaju jasnu imeničku diferenciju između muškog i ženskog bića: *chien-chienne* (ker-keruša), *chat-chatte* (mačak-mačka), *bélier-brebis* (ovan-ovca), *bouc-chèvre* (jarac-koza), *cochon-truie* (krmak-krmača), *cheval-jument* (konj-kobila), *taureau-vache* (bik-krava), *lion-lionne* (lav-lavica), itd. Međutim, tačno je da rodna određenost može izostati kod imena životinja koje imaju manje interakcije s ljudima, ali to su izuzeci, što opet svedoči o prirodi jezika. Naime, jezik se oblikuje, ali i menja naspram potreba govornika. Stoga, francuski jezik, kao i društvo, eminentno su rodno

uslovljeni, što bi svakako trebali pratiti tvorci rečnika, kao i Akademija nauka u Francuskoj, a naročito oni koji su zaduženi za standardizaciju jezika. Upravo nam se u kontekstu rodno osetljivog jezika čine kao ključni oni koji brinu o standardizaciji jezika.

Takođe, kao još jedan argument koji se često suprotstavlja upotrebi imenica u ženskom rodu za pojedine funkcije i profesije, javlja se navođenje zanimanja koja se imenuju u ženskom rodu a u principu ih obavljaju muškarci, kao što su, *vigie* (osmatrač na jarbolu) *sentinelle* (stražar) ili *recrue* (regrut)⁹. Slično tome, imamo epicene kao *individu* (pojedinač) ili *personne* (osoba). Može se govoriti o arbitrarnosti jezika u tom slučaju ali to su pre svega izuzeci i oni nisu dovoljni da bi bili ubedljiv argument onima koje žele na silu da zaustave prirodan proces, a to je promena jezika.

Isto tako, u kontekstu u kome se zastupa rodna neravnopravnost u jeziku navodi se primer zanimanja *sage-femme* (babica) kojim se ilustruje rodna neregipročnost naziva zanimanja. Vieno (2014: 112) podseća da su 1982. sve profesije otvorene za oba pola, što je značilo da su i posao *sage-femme* od tada mogli raditi muškarci. Akademija je predložila naziv *maïeuticien*¹⁰ za muškarce, ali ne i *maïeuticienne* za žene, koje bi se i dalje trebale zvati *sages-femmes*. Na taj način, smatra Vieno, stvoren je problem tamo gde ga nije bilo. Imenicu *maïeuticien* izvela je Francuska akademija 1980. godine, prema Sokratovoj majatici (*maïeutique*). *Maïeuticien* se pojavljuje kao neologizam u 9. izdanju Rečnika Francuske akademije, uz napomenu da je „ograničen na muškarce koji se bave zanimanjem-’sage-femme’”. I ovaj primer ilustruje odnos najvažnije naučne institucije prema poziciji žena u jeziku, a taj odnos se očigledno zasniva na rodnoj neravnopravnosti. S druge strane javlja se i jedna nelogičnost, jer, kako je na to već ukazala Kristel Brejs (2002: 102), u složenici „sage-femme”, reč *femme* (žena) ne opisuje pol osobe koja se bavi ovim zanimanjem, nego veštinu koja se odnosi na znanje o ženskom telu. Iz toga sledi da sasvim prirodno možemo reći un *sage-femme* za muškarca koji obavlja taj posao.

Sa druge strane postoje primeri koji nam bude nadu da će u budućnosti i Akademija promeniti svoj stav prema ovom pitanju. Ta nada se vezuje pre svega za žene akademike. Akademik Dominik Bona (Dominique Bona) smatra da nju treba nazivati *académicienne* (akademkinja) i istovremeno upravo ona aludira na Akademiju da je pogrešno shvatila davanje ženskih oblika nazivima profesija i funkcija u 1980-ima.

⁹ Na ovom mestu je zanimljivo primetiti da su sve ta zanimanja u BHCS jeziku imenovana imenicama muškog roda. To nam ukazuje na jednu značajnu poteškoću kod prevoda kada su u pitanju slične teme, jer postoje situacije u kojima se ne mogu dati adekvatni ekvivalenti. Mi smo se odlučili da kod prevoda damo imenice u obliku u kom se one nalaze u jeziku koji je primalac, ali naglašavamo da su imenice *vigie*, *sentinelle* i *recrue* u francuskom jeziku u obliku ženskog roda.

¹⁰ Etimološki: „onaj ko je sposoban da porodi”.

Kada je reč o problemu naziva profesija imenicama u ženskom rodu, smatramo da on nije karakterističan samo za Francusku. Sličan problem javio se i u BHCS jeziku i vezuje se skoro za iste profesije: ministarka, ambasadorica, konzulka, direktorka, spisateljica itd. Međutim, u BHCS jeziku uočavamo nekoliko ključnih razlika u odnosu na francuski jezik, a koje svakako idu u korist ovog prvog. Naime, uzus je zaista brzo usvojio pojedine imenice, iako su u početku bili pokušaji da se one ospore upravo jer su se protivnici pozivali na tzv. „ženski rod po bračnoj vezi”. Takođe, pored uticaja medija, pojavili su se i brojni priručnici i savetnici u kojima se podstiče upotreba rodno osetljivog jezika. Na taj način upotreba imenica u ženskom rodu za sve profesije, bez obzira kog su ranga, postala je vrlo prirodna i spontana. Međutim, i dalje su ostale pojedine profesije diskutabilne, kao i pojedina rešenja. S tim u vezi, osvrnuli bismo se na dva rešenja koja nam ipak izgledaju neprimerena, iako smatramo da sve profesije treba da imaju naziv i u ženskom i u muškom obliku. Reč je o imenicama *trenerka/trenerica* za ženu koja obavlja posao treniranja sportista i *poslanica* kao naziv za ženu koja radi u narodnoj skupštini/parlamentu. Ova dva primera se zagovaraju i u studijama koji se bave rodnom osetljivošću jezika, a jedna od njih je *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*. Naime, svesni smo da, a naročito kod imenice *poslanica*, uzus ukoliko bude insistirao na upotrebi ovih imenice u navedenom kontekstu učiniće ih prijemčivim za upotrebu kod budućih generacija. Smatramo da je to naročito slučaj imenice *poslanica* jer je nažalost s druge strane i opšte obrazovanje sve slabije kod novih generacija, pa se gubi i poznavanje specifičnih književnih vrsta. Međutim, imenicu *trenerka/trenerica* u ovom kontekstu nalazimo kao izuzetno neprimerenu, jer nam se čini da ima pejorativni prizvuk i teško nam je da zamislimo ženu koja bi želela da je zovu po odevnom predmetu.¹¹ Kod ovakvih situacija predlažemo jednostavno nalaženje rešenja u neologizmima.

U radu smo pokazali na koji način u francuskom jeziku pojedine profesije, koje su u ranijim periodima postojale samo u obliku muškog roda, dobijaju i novi rodni oblik. Istraživačka pažnja posebno je bila usmerena na razlike koje imenice pokazuju kada je u pitanju prihvatanje/neprihvatanje oblika ženskog roda. Iako postoje tendencije da se i u jeziku ostvari rodna ravnopravnost, uzus pokazuje da se ne prihvataju podjednako imenice oba

¹¹ U *Vodiču za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji* (Savić-Stevanović 2019) naglašavaju da je trajala dugo rasprava oko ovih imenica jer je značenje već postojalo i nije imalo veze sa novim značenjem koje bi ove imenice trebalo da imaju. Ovde je naglašeno i da su one danas u službenoj i javnoj upotrebi. Mi ne poznajemo primere javne upotrebe imenice *trenerka/trenerica* za ženu koja obavlja poslove treniranja sportista, dok imenicu *poslanica* za žene koje rade u skupštini, zaista često imamo priliku da čujemo. Ta razlika koju trenutno uzus pokazuje kod ove dve imenice, svedoči o prizvuku pejorativnog u imenici *trenerka/trenerica* sa novim značenjem.

gramatička roda za sve profesije. U tom kontekstu pokazuju se značajne razlike između imenica profesija različitog tipa. Tako, na primer, profesije takozvanog nižeg plasmana, servisne profesije i one koje se odnose na scenu: bolničarka (*infirmière*), kasirka (*caissière*), pekarka (*pâtissière*), učiteljica (*institutrice*), glumica (*actrice*), pevačica (*chanteuse*), i sl. od uvek su frekventnije u oblicima ženskog roda. Drugu grupu profesija čine one koje su u ranijem periodu bile isključivo profesije za osobe muškog pola, a danas se oblik u ženskom rodu veoma spontano i frekventno upotrebljava. Takve su profesije običnih radnika: radnica (*travailleuse*), policajka (*policière*), zidarka (*maçonne*). Posebnu grupu čine one profesije kod kojih se oblici ženskog roda veoma teško usvajaju (iako su postojali u starijem jeziku), a odnose se na profesije i zvanja višeg ranga za koje je manje-više okamenjeni oblik u muškom rodu: autor (*auteur*), pisac (*écrivain*), profesor (*professeur*), inženjer (*ingénieur*), ambasador (*ambassadeur*) i sl. Takođe, kada je reč o poslovnom odnosu imenovanom pomoću dve imenice, kao na primer: poslodavac-radnik (*employeur-travailleur*) uzus pokazuje da samo drugi deo složenice, koji se odnosi na posao nižeg ranga, veoma lako ulazi u upotrebu i u obliku ženskog roda. Izgleda ipak da je priroda svakog jezika, kako se to navodi u više lingvistika, takva da se jezik neprestano menja. S obzirom na takvu prirodu jezika, čini se neosnovanim pokušaj sprečavanja postojanja naziva u ženskom rodu kod profesija i zvanja koje obavljaju žene.

Literatura

Base historique du vocabulaire français (Istorijska baza francuskog vokabulara), Online izdanje: <http://www.atilf.fr/jykervei/ddl.htm>

Beker-Serkigliani-Šolevka (1999): Becquer, A., Cerquiglini, B., Cholewka, N., *Femme j'écris ton nom... : Guide d'aide à la féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions* (Ženo pišem tvoje ime... : Vodič za pomoć feminizaciji naziva zanimanja, zvanja, činova i funkcija), La Documentation française, Paris.

Brejs (2002): Breysse, C., *Du général aux particulières : politiques linguistiques de féminisation de la langue en France, Belgique, Suisse et Québec* (Od opšteg do pojedinačne: lingvističke politike feminizacije u Francuskoj, Belgiji, Švajcarskoj i Kebeku), Thèse de doctorat, Sudoc, Paris.

Dictionnaire du moyen français (Rečnik srednjovekovnog francuskog), Online izdanje: <http://www.atilf.fr/dmf>

Doza (1954): Dauzat, A. *Le Guide du bon usage, les mots, les formes grammaticales, la syntaxe* (Vodič za pravilnu upotrebu jezika, reči, gramatički oblici, sintaksa), éditions Delagrave coll. « Bibliothèque des chercheurs et des curieux », Paris.

Even (2008): Évain, A., « Histoire d'autrice, de l'époque latine à nos jours » (Istorija reči autorka od rimske epohe do danas), *Travaux de sémiologie* n° 6 : Femmes et langues, Institut Semeion, Université Paris Descartes, Paris.

Even-Getner-Goldvin (2011): Evain, A., Gethner, P., Goldwyn, H., *Théâtre de femmes de l'ancien régime XVIIe-XVIIIe siècle* (Pozorište žena starog poretka XVII-XVIII vek) Publication de l'Université Saint-Étienne, Saint-Étienne.

Keler-Rabe-Kleman (2017): Keller-Rahbé, E., Clément, M., *Privilèges d'auteurs et d'autrices en France (XVIe-XVIIe siècles)*, [Privilegije autora i autorki u Francuskoj (XVI-XVII vek)], Anthologie critique, Garnier, Paris.

Rej (2017): Rey, A., « L'écriture inclusive est vouée à l'échec » (Rodno osetljivo pisanje je osuđen na propast), *Le Figaro*, 23.11. 2017.

Sajt Gallica Nacionalne biblioteke Francuske: gallica.bnf.fr

Savić-Stevanović (2019): Savić, S., Stevanović, M., *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*, Misija OEBS-a u Srbiji, 2019.

Ševalie (2013): Chevalier, Y., *Approches linguistiques du genre (gender)* [Lingvistički pristupi rodu (gender)], La Clé des Langues, Lyon.

Vieno (2014): Viennot, É., *Non, le masculin ne l'emporte pas sur le féminin ! Petite histoire des résistances de la langue française* (Ne, muški rod ne preovlađuje nad ženskim! Mala priča otpora francuskog jezika), Éditions iXe, Paris.

Vieno-Kandea-Ševalie-Duverže-Udebin (2016): Viennot, É., Candea M., Chevalier Y., Duverger S., Houdebine A.-M., *L'Académie contre la langue française* (Akademija protiv francuskog jezika), Éditions iXe, Paris.

Summary

Neologisms as designations of certain professions in French - gender differences

In the present work, the author analyses the situation in modern French when it comes to the designations of professions in the feminine gender. He notes that some professions get their forms faster and easier in the feminine gender, while in some other professions it is very difficult. For the linguists whose fields of research focus on gender difference, the inconsistency is due to the difference in the ranking of professions. That means that it is more difficult for professions of higher rank to get a designation in the feminine gender. The paper presents the discussions on the issue that have attracted attention in France, as well as the influence of the media on usage. However it turns out that the French Academy has a key role in this evolution.

Key words: *nouns, feminine gender, profession, linguistics, French Academy, French language*